

DE PROOSTKOEKJEEK

2e jaargang - no. 3 - 1986

DE PROOSDKOERIER

ORGAAN VAN DE HISTORISCHE VERENIGING
"DE PROOSDIJLANDEN"

verschijnt tenminste 4 x per jaar

De contributie bedraagt f. 15.- per jaar.

Rekeningnr. 56 96 18 505 Rabobank.

Secr. mw. Marga Jacobs,

Bozenhoven 110a, 5641 AJ Mijdrecht

tel. 02979 - 84290

DE VOORMALIGE R.K. SCHOOL TE MIJDRECHT; EEN GEBOUW VAN BELANG?

In 1859 besloot het R.K. kerkbestuur van Mijdrecht tot de oprichting van een katholieke school.

Architect was Antony Hazenbosch uit Utrecht.

Het werk werd op 14 oktober aanbesteed en daarbij gegund aan de aannemer L. Vlasmans uit Wilnis.

De totale kosten bedroegen *f.* 8.973.—

Het gebouw telde drie lokalen. In 1895 werd het vergroot en in 1912 door een nieuwe school vervangen.

Erg wereldschokkend zijn deze bijzonderheden niet. Het gaat om een heel klein onderdeel van de plaatselijke geschiedenis van Mijdrecht. De architect Hazenbosch (1817-1905) heeft nooit de handboeken voor architectuurgeschiedenis gehaald. Hij was eigenlijk aannemer, maar maakte voor kleinere bouwwerken dikwijls zelf ontwerpen en noemde zich daarom architect. Er lijkt dus weinig voor te pleiten zich uitvoerig met dit schoolgebouw bezig te houden. En wanneer iemand van buiten Mijdrecht, zoals schrijver dezes, zich ervoor interesseert, kan men zich afvragen of hij niets beters te doen heeft.

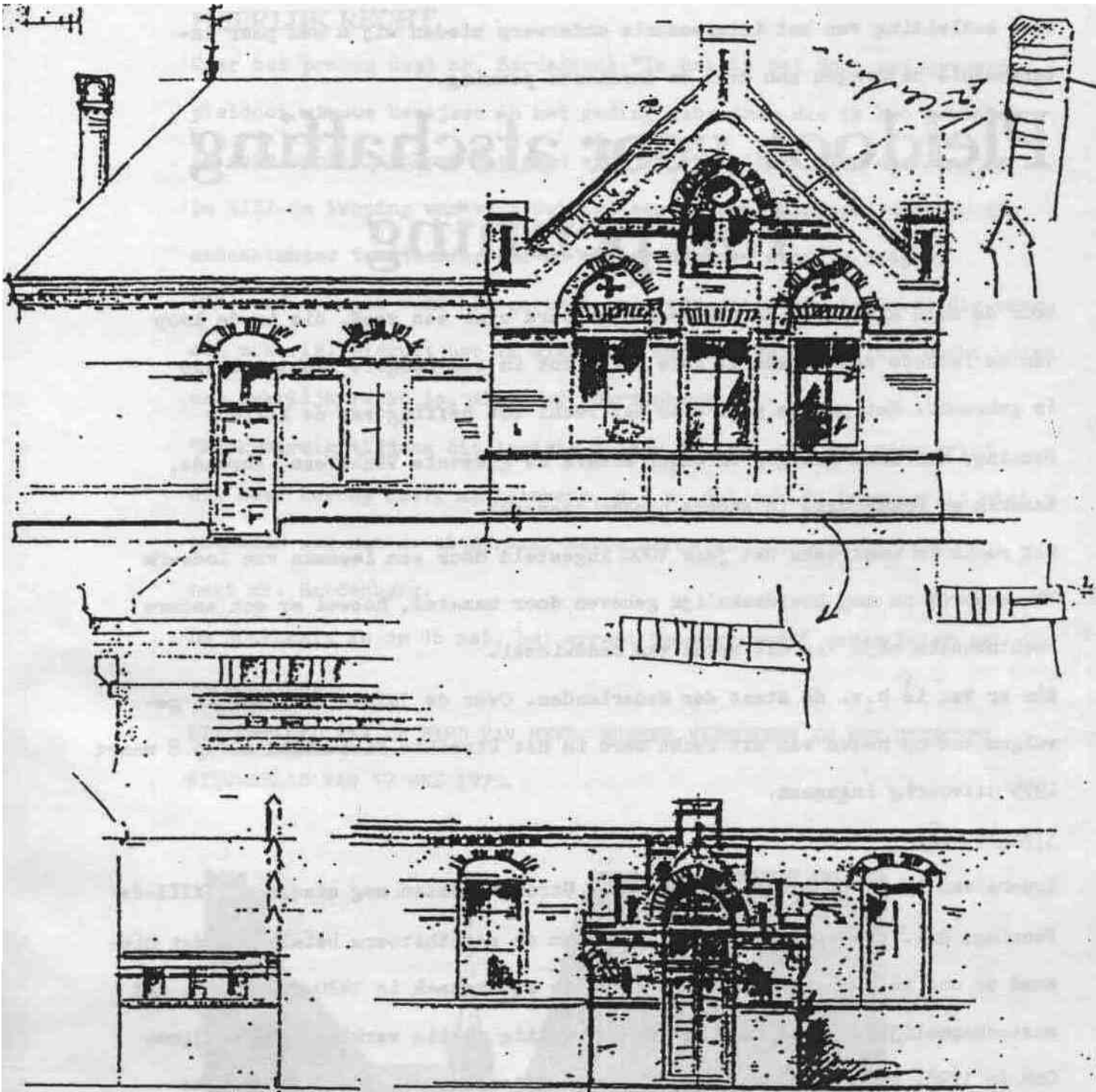
Welnu, er is met dit schooltje aeer aan de hand. In het depot van het museum Catharijneconvent in Utrecht is een ontwerpschets te vinden van een gebouw, waarop staat geschreven: "school te Mijdrecht ontwerp H. Schneider". En dan wordt de zaak opeens veel interessanter en de vraag rijst: wie was deze Schneider en wat had hij met Mijdrecht te maken? Om met het eerste te beginnen, de Duitse architect Hugo Schneider (1841-1925) was niet de eerste de beste, maar een aan van grote reputatie. Hij werd geboren in Kassei waar hij ook met zijn opleiding tot architect begon. Hij voelde zich vooral aangetrokken tot de neogotiek en studeerde en werkte bij verschillende bekende architecten, zowel in Duitsland als in Engeland* Hij was betrokken bij de voltooiingswerkzaamheden aan de Keulse dom en vestigde zich in 1865 als architect te Aken. Na 1874 was hij vooral actief als schilder, hoewel hij de architectuur niet liet schieten. Van 1879 tot 1910 was hij professor aan de Kunstakademie in Kassel. Hij bouwde en restaureerde verschillende kerken. Zo werd bij voorbeeld de restauratie van de dom in Aken voor een groot deel onder zijn leiding uitgevoerd. Verder ontwierp hij de bronzen deuren van het westportaal van de Keulse dom.

Een man van betekenis dus, deze Schneider, naar wat heeft hij met Mijdrecht te maken? Om dat duidelijk te maken moeten wij nog een andere figuur introduceren: de priester Gerardus Wilhelmus van Heukelum (1834-1910). Deze was na zijn priesterwijding benoemd tot kapelaan aan de Utrechtse St.Catharina-kathedraal. Deze kerk moest in de zestiger jaren van de vorige eeuw gerestaureerd en opnieuw ingericht worden en het is wel zeker dat van Heukelum, die een grote belangstelling had voor kerkelijke kunst, daarbij betrokken was. Toen in 1868 in deze kerk een aantal belangrijke stukken zouden worden geplaatst, zoals hoogaltaar, Sacramentsaltaar en oxaal, deed men daarvoor een beroep op Hugo Schneider. Deze leverde de ontwerpen, die werden uitgevoerd door de eveneens uit Duitsland afkomstige beeldhouwer Friedrich Wilhelm Mengelberg (1857-1919), dezelfde man die later het hoogaltaar in de R.K.Kerk in Mijdrecht zou maken. Nu had van Heukelum ook het verlangen in bredere kring belangstelling te wekken voor de kerkelijke kunst, en dan wel in neogotieke geest. Om de geestelijkheid hiervoor te interesseren richtte hij in 1869 het St. Bemulphusgilde op, dat de neogotische beginselen moest propageren door publicaties, lezingen enz. Onder de in 1868 benoemde Utrechtse aartsbisschop A.I.Schaepman kreeg van Heukelum de kans zich met kerkbouwprojecten en aanverwante zaken te gaan bemoeien. Hij werd een soort informele artistieke adviseur van de aartsbisschop. Nu was hij geen architect, dus moest hij zo iemand zien te vinden. Nu bekendste neogotische architect in Nederland, P.J.H. Cuypers (1827-1921), bouwer van o.a. het Amsterdamse Rijksmuseum, vond van Heukelum minder geschikt voor zijn doel. Hier kon Schneider, die hij vanwege diens werk aan de Utrechtse kathedraal kende, inspringen. Het gevolg was dat, wanneer ergens een kerk moest worden gebouwd of hersteld en een kerkbestuur met plannen aankwam bij het bisdom, dikwijls door Schneider nieuwe plannen werden gemaakt, die dan door een plaatselijke bouwkundige werden uitgewerkt en uitgevoerd. Zo komen we weer bij de school in Mijdrecht terug. Het is vrijwel zeker dat, toen het kerkbestuur aan de aartsbisschop toestemming vroeg om de architect Hazenbosch een school te laten bouwen, van Heukelum ervoor gezorgd heeft dat Schneider een tekening voor dat gebouw maakte. Of de school ook werkelijk volgens dat ontwerp is uitgevoerd, is mij niet bekend, aangezien ik tot dusverre daar geen foto van heb kunnen vinden. Dus als één der lezers over afbeeldingen beschikt, houd ik mij aanbevolen. De samenwerking tussen van Heukelum en Schneider heeft overigens niet zo lang geduurd. Een andere architect zou uiteindelijk in het Utrechtse aartsbisdom de meeste activiteiten ontplooiën, Alfred Tepe (1840-1920), de ontwerper van o.a. de R.K. kerken te Mijdrecht en Vinkeveen, waarover ik in een volgend artikel meer hoop te vertellen.

Wat het verhaal over de Mijdrechtse school vooral duidelijk maakt, is dat lokale

geschiedenis nooit in volledig isolement zich afspeelt en dus ook niet uitsluitend vanuit een lokaal gezichtspunt kan worden bestudeerd. Het blijkt immers dat een op zich bescheiden gebouwtje, een plaats inneemt in de brede internationale stroming der neogotiek.

A.J.Looyenga.

School te Mydrecht ontworpen H. Schreuder

Woensdag 1 oktober 1.1. heeft mevr. M.E.Buehre-Andriessen uit Vinkeveen een lezing gehouden over het "Recht van de dertiende penning". Mevrouw Buehre - journaliste van het Parool - wist een aandachtig gehoor te boeien en kon na afloop van de lezing een aantal gerezen vragen beantwoorden* Naar aanleiding van het interessante onderwerp bieden wij u een paar interessante bijdragen aan over de dertiende penning.

Pleidooi voor afschaffing 13e penning

Voor de Hoge Raad zijn de pleidooien gevoerd over een zaak, die in de loop van de laatste zes eeuwen al vele aaien tot in een hoogste rechtscollege is gebracht. Het proces gaat over het recht tot heffing van de XIII-de Penning, als land gelegen in onder andere de gemeente Vinkeveen, Abcoude, Kamerik en Baambrugge in andere handen overgaat.

Het recht is omstreeks het jaar 1000 ingesteld door een leenman van Lodewijk VI en wordt nu nog hoofdzakelijk geheven door nazaten, hoewel er ook andere rechthebbers zijn van dit recht van handwissel.

Eén er van is b.v. de Staat der Nederlanden. Over de juiste herkomst en gevolgen tot op heden van dit recht werd in het Utrechts Nieuwsblad al op 8 maart 1975 uitvoerig ingegaan.

SINDS 1420

Kopers van land in de streek Noord-west Utrecht moeten nog steeds die XIII-de Penning, d.i. 7.69 pct. van de koopsom aan de rechthebbers betalen, omdat niemand er nog in is geslaagd sinds de eerste rechtszaak in 1420 dit recht, dat maatschappelijk al lang is achterhaald, wettig nietig verklaard te krijgen.

Ook in 1798, toen Napoleon in diens nieuwe staatsregeling alle heerlijke rechten werden afgeschaft, bleef dit recht overeind als zijnde aan zakelijk recht.

Mr.L.Hardenberg te Amsterdam is advocaat van de groep mensen, waaronder ook de "gemeente Vinkeveen, die ijveren voor de afschaffing ervan. Zij hadden daartoe

al in 1970 een fonds gesticht om het toen aangespannen proces te kunnen voeren. De meesten van hen, waaronder ook de genoemde gemeente, hebben principieel nooit de penning betaald.

HEERLIJK RECHT

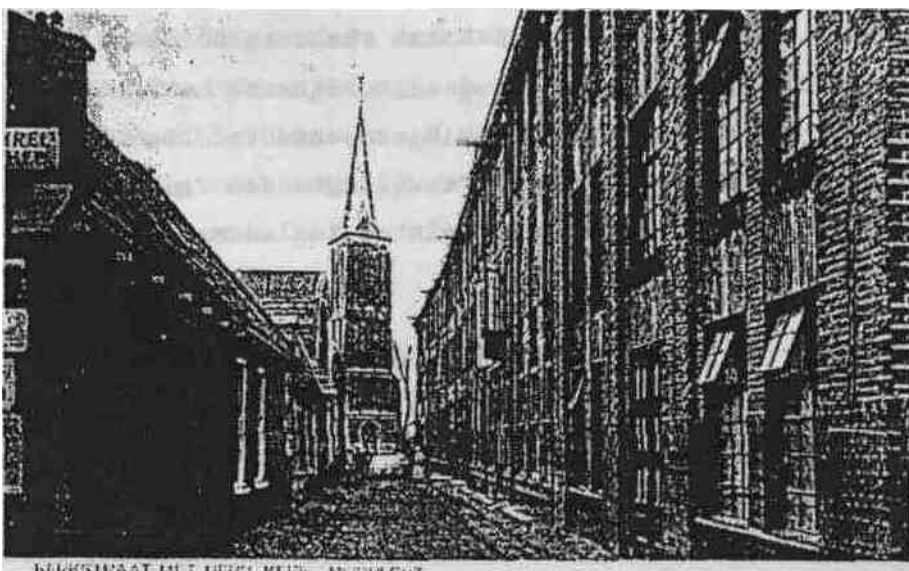
Over het proces zegt mr. Hardenberg: "Ik heb in het door mij gevoerde pleidooi nieuwe bewijzen in het geding gebracht, die ik heb gevonden in oude archiefstukken daterend van 1351 tot 1809. Mijn stelling is: De XIII-de Penning was verschuldigd aan de ambachtsheer, wanneer die ambachtsheer toestemming gaf om onroerend goed over te dragen.

Dit werd vroeger voor het gerecht overgedragen zoals tegenwoordig voor een notaris. Hieruit heb ik afgeleid, dat het geen zakelijk recht, maar een heerlijk recht is, aldus mr. Hardenberg.

"Merkwaardig tijdens dit laatste proces is, dat ook de tegenpartij dit keer beroep heeft aangetekend, d.w.z. dat ook de tegenpartij niet tevreden was met de uitspraak. Beide beroepen zijn ook bepleit," zegt mr. Hardenberg.

De conclusie is op 16 mei, het arrest is ongeveer 6 weken later te verwachten.

DIT ARTIKEL VAN DE HAND VAN MEVR. BÜEHRE VERSCHEEN IN HET UTRECHTS NIEUWSBLAD VAN 17 MEI 1975.

COMMISSIE OVER 13e PENNING:

„Minister moet recht afschaffen“

Utrechts Nieuwsblad van woensdag 12 november 1975 - mevr.M.E.Buehre -

De Hoge Raad heeft andermaal het beroep verworpen tot nietigverklaring van het recht tot heffen van de 15e Penning, een recht daterend uit het jaar 1000, ingesteld door Lodewijk de Vrome.

Nu alleen al sinds 1814 bij 56 vonnissen de 15e Penning als zijnde een privaatrecht overeind is gebleven, zal een ministeriële commissie gaan bekijken hoe dit maatschappelijk al lang achterhaalde recht door middel van een wetswijziging afgeschaft kan worden.

Elke keer als er in Vinkeveen, Baambrugge, Kamerik of Abcoude Proosdijland overgaat in andere handen, behalve bij vererving, en als dat land binnen de vier gebieden van de rechthebbers van die 13e Penning ligt, dan rinkelt de kassa bij een groep van deze mensen.

De oudst bekende groep zijn de nazaten van de Heer van Abcoude, de voorvader van een andere groep heeft het recht indertijd gekocht. Ook de Staat der Nederlanden incasseert sinds 1848 bij verkoop van land in het gebied*

HISTORIE

Een terugblik in de geschiedenis laat zien, dat het recht is ontstaan toen in 1000 het Kapittel (bestuur) van St. Pieter in de stad Utrecht horigen onder leiding van de jonge orde van Cistercijnen naar Noordwest-Utrecht stuurde om de woeste veenmoerassen te ontginnen, er vruchtbare weidegronden van te maken en van de ingeklonken bovenlaag turf te steken. Het Kapittel is leenman van Lodewijk de Vrome en heeft in die tijd wereldlijke macht»

In ruil voor het zware werk krijgen de kolonisten privileges die de horigheid verzachten. Eén ervan is dat ze de grond eeuwigdurend om niets mogen hebben. Bij verkoop moeten ze wel naar de vertegenwoordiger van het Kapittel. Staat het gezicht van de nieuwe koper hem aan, dan mag hij het land van de horige kopen onder betaling van een dertiende deel van de koopsom aan het Kapittel, oftewel - - 7.6 pet. Het blijkt in die dagen een uiterst bruikbare maatregel om een capabele

boerenbevolking op te bouwen. Tevens is het een hulpbron van inkomsten voor het klooster.

PROCES

Stond het gezicht van de koper hem niet aan, dan naastte het Kapittel het land, nam het dus zelf over. Pas veel later wordt dit een vorm van kopen waarvan alleen de rechthebber beter wordt. In 1420 slikt de vrije boer Jacob van Gaasbeek deze maatregel niet meer en doet het Kapittel een proces aan. Maar de bisschop van utrecht, Frederik van Blankenheijm verwerpt net zoals in 1975 de Hoge Raad doet, zijn beroep tot nietigverklaring.

Mevrouw mr. E.A.Haars uit Breukelen, oud-lid van de Tweede Kamer: "Ik heb altijd gezegd dat je dit recht niet kunt wegprocederen. Omdat ik in de Kamer al zo vaak de kat de bel heb aangebonden, zit ik nu in de commissie die al in 1972 door minister Polak is ingesteld en die deze toestand moet gaan oplossen.

Na uitvoerig onderzoek hebben we in een rapport aan de minister voorstellen gedaan voor een afkoopregeling. Er zijn mensen die moeten betalen en mensen die geld krijgen. Het is in wezen een tussenvoorstel van zo zou het kunnen en als u daar voor voelt dan zullen we de zaak verder voor u uitdenken. Waarschijnlijk wachtend op een proces heeft de minister nog geen beslissing genomen"

AFKOOP

Zij vervolgt; "Het recht drukt zwaar omdat steeds meer agrarische gebieden nu in de stedenbouw vallen. Hierdoor krijg je een veel snellere roulatie. Het kon niet tegelijk net het tiendrecht aan het begin van deze eeuw worden afgeschaft omdat dit duidelijk een tiende deel ia van een bepaalde opbrengst, die je continu krijgt. De 13e Penning heeft het nadeel dat het onregelmatig voorkomt. Hierdoor is de afkoop zo oneindig veel moeilijker wiskundig uit te drukken. De onbekende factor die erin zit is niet of nauwelijks te berekenen.

te splitsen in verhouding 1/2 tot 1/2 van de grondbelasting en over ongebouwde de 13^e penningtabel

hem te houden ofte yemants anders te laten omme den meesten penning, dairt vercoft is". De tot den handwissel gerechtigde had dus de keus tusschen naating en het heffen van den dertienden penning.

In welk gebied en door welke personen wordt thans nog de dertiende penning geheven? In Abcoude-Baambrugge geschiedt dit door een combinatie van particulieren (8). Van verschillende perceelen aldaar schijnt het recht afgekocht te zijn. In Abcoude-Proosdij, kadaster secties A, B en C en in de gemeente Vinkeveen, sectie E, komt de heffing ten bate van den Staat der Nederlanden (9). De ontvanger der Registratie en Domeinen te Breukelen treedt hierbij op als vertegenwoordiger van het domeinbestuur. Te Vinkeveen is, wat betreft de kadastrale secties A en E, het recht thans in handen van eenige particulieren (10). Onder Kamerik (zonder Kamerik-Mijstijde) en den Houdijk komt

(8) Tot 23 December 1850 werd het recht aldaar geheven door den voormaligen ambachtsheer. Deze verkocht toen het recht publiek voor f 3800. Notaris J. M. C. van Kempen te Loenen a/d. Vecht voert thans de administratie voor de combinatie. De kleinste voorkomende fractie in het recht aldaar schijnt thans te zijn $\frac{1}{100}$. Tusschen de deelgerechtigden bestaat practisch zeer weinig band.

(9) N. W. van Vliet, genoemd artikel, p. 343. Amszussen en van Lee, a. w., p. 223 doen een andere, niet geheel juiste, opgave omtrent den omvang van het recht van den Staat.

(10) De gelden worden geïnd door Mr. J. A. Star Busmann, Advocaat en Procureur te Utrecht.

heden ten dage het recht op den dertienden penning eveneens voor in handen van particulieren (11).

De wijze, waarop thans de dertiende penning wordt berekend, is uiteenlopend. Te Kamerik en den Houdijk past, men dese formule toe: belastbare opbrengst/~~(alleen van ongebouwd)~~ gedeeld op den koopprijs, vermenigvuldigd met het bedrag voor ongebouwd en dit vermenigvuldigd met $\frac{1}{2} \times 7,69$ pct. of 6,15 pct. Te Vinkeveen, kadaster secties A en E, berekent men $\frac{1}{2}$ van den verkoopprijs onder aftrek van de waarde der gebouwen. In Abcoude-Baambrugge wordt genomen $\frac{1}{2}$ van de waarde van den grond, terwijl men zich de gebouwen en beplantingen wegdenkt. Voor de taxatie hiervan wordt meestal gebruik gemaakt van de diensten van een der Rijkschatters. De Staat laat onder Abcoude en Vinkeveen het recht op dezelfde wijze heffen, dus $\frac{1}{2}$ van de getaxeerde waarde van den grond met wegdenking van gebouwen en beplantingen (12).

Thans sal worden nagegaan de origine en de geschiedenis van dezen handwissel of dertienden penning. De oudste berichten hieromtrent betreffen Abcoude-Proosdij en een gedeelte van Vinkeveen. In een tweetal huurcontracten, resp. van 9 October 1331 en 1 April 1377 alsmede in een rechterlijke uitspraak van 30 Mei 1410 (13) wordt gewag gemaakt van handwissel, nakoop en tins (14) van bepaalde landerijen aldaar gelegen. Dese rechten kwamen daar toe aan het kapittel van St. Pieter te Utrecht. In alle 3 stukken worden handwissel, nakoop en tins steeds *getijktijdig* genoemd; ze waren toen dus in één en dezelfde hand. Ik kom later op dit verschijnsel terug.

Hoe was het kapittel van St. Pieter nu aan al zijn rechten onder Abcoude-Proosdij gekomen? Het had er in eigendom het gerecht, d. w. z. de ambachtsheerlijkheid (het lage overheidsgesag), de tienden, landerijen, waarvan de gebruikers tins (toen nog gelijk aan erfpachtscanon en nog niet grondrente) moesten opbrengen en bij overdracht van hun gebruiksrecht op den grond nakoop aan het kapittel moesten bieden. Bij niet-uitoefening van dit recht was de handwissel of dertiende penning verschuldigd. De herkomst van dit complex van rechten kan met vrij groote zekerheid worden gereconstrueerd. Het moet zijn ontstaan te danken hebben gehad aan een schenking. M. I. was de gever geweest een der vroegere heeren van Abcoude (15). Voor dese opvatting pleiten verschillende

(11) De administratie hiervan berust bij Notaris C. Oomen te Utrecht. *M. van Vliet in de Utrechtse Courant*

(12) Voor de uitoefening van het recht door den Staat is van belang een koninklijke machtiging van 11 Juli 1821 (No. 74), waarin wordt gesproken van: „het regt, bekend onder den naam van den 13 penning, zoodanig als hetzelfde van het bedrag van iederen verkoop van landerijen en gronden onder Abcoude-Proosdij . . . is bezeten en uitgeoefend geworden". De bedoeling was blijkbaar den verkoopprijs als basis te nemen en niet de getaxeerde waarde van den grond.

(13) v. I., Handwissel enz., p. 257/258 en Bijlage III, p. 251/252.

(14) Hoewel de tins de basis en primair was, werd dese toen al niet meer het eerst genoemd wegens haar geringen omvang.

(15) Op grond van een redeneering over de kerkelijke postitie van Abcoude-Proosdij komt Dr. K. H. H. van der Meer tot dezelfde conclusie in zijn opstel: *Onderzoekingen naar de geschiedenis van ons land voor het interregnum*, Bijdr. voor Vad. gesch. en oudheidk., Reeks 6, Dl. IX, p. 144/145.

Middeleeuws recht in 2015 eindelijk afgeschaft

door Fred de Wit

Op 1 januari 1985 trad een wet in werking die door een aantal mensen met vreugde werd begroet, omdat hij een einde maakt aan een zeer onrechtvaardige situatie die al eeuwen bestond in de gemeentes Vinkeveen/Waverveen, Kamerik en Abcoude. Anderen zijn niet zo blij met deze wet omdat hij hen berooft van een aardige bron van inkomsten waarvoor zij weinig moeite hoeven te doen. Het gaat om de wet die de afschaffing van het recht op de dertiende penning regelt.

Dit is een oeroud recht dat al sinds de twaalfde eeuw bestaat en alleen voorkomt in de hierboven genoemde plaatsen. Het recht heeft altijd weerstand opgeroepen omdat het nogal onbillijk werd gevonden, in 1410 werd er al een proces gevoerd om er onderuit te komen, in de loop van de eeuwen werden er meer processen gevoerd, maar deze liepen op niets uit en pas deze wet maakt op de lange termijn een einde aan de scheve situatie, waarover heel veel mensen zich opgewonden hebben. Een boer die tot zijn schrik geconfronteerd werd met de dertiende penning werd daarover zó boos dat hij het volgende gedicht maakte en op een hek aanbracht:

DIE HIER DIT LAND KOOPT ZIJ BEDACHT
DAT HIER NOG ALTIJD IS VAN KRACHT
EEN RECHT UIT DEN OUDEN PRUIKENTIJD
WAARDOOR DE LANDBOUW SCHADE LIJDT
DE NAAM VAN DIT GEHATE RECHT
IS PENNING XIII, IK HEB GEZEGD

Voor een goed begrip voor het ontstaan van dit recht is een stap terug in de geschiedenis nodig. Heel vroeger was het gebied bij Abcoude, Vinkeveen, Waverveen en Kamerik een grote wildernis. Het was een moerasachtig terrein waar mensen zelden kwamen en waar het leven verre van aangenaam en beslist niet zonder gevaar was. Het land was bezit van de bisschoppen van Utrecht en gedeeltelijk van de graven van Holland. Zij hadden er belang bij, dat het land in cultuur werd gebracht. Dan kwamen er namelijk mensen wonen die daar hun werk verrichtten en daarmee geld verdienden en dus konden zij dan ook mooi belasting betalen aan de machtshebbers. Zolang het moerasgebied was en er geen welvaart heerste, werd de landheer niet rijker van zijn gebied en dat vond hij jammer. Dus moest het gebied ontwikkeld worden. Arme kolonisten ~

werden uitgenodigd zich in het moeras te vestigen en daar een goed stuk land van te maken.

Om dit te stimuleren hoefden zij de grond niet te kopen, maar kregen zij die gratis. De landheer behield zich echter het naastingsrecht voor. Dat wil zeggen dat de bebouwer van de grond het moest melden, als hij zijn grond wilde verkopen. De landheer kon deze verkoop afkeuren als de nieuwe koper hem niet aanstond. Hij maakte dan gebruik van zijn naastingsrecht en kocht de grond zelf. Op deze manier kon hij ervoor zorgen dat in zijn gebied alleen maar mensen kwamen te wonen die hem goedgunstig gezind waren. Mensen die problemen konden veroorzaken kregen door het naastingsrecht geen kans om zich in dit gebied te vestigen. Stemde de landheer in met de koop en gebruikte hij zijn naastingsrecht niet, dan moest als dank daarvoor de DERTIENDE PENNING betaald worden, een dertiende gedeelte van de koopsom of wel bijna 7.7%. Naar onze begrippen vertaald zou dat betekenen dat iemand die zich in Mijdrecht wil vestigen en daar een huis koopt, aan de gemeente 7.7% van de koopsom zou betalen, in ruil voor een vestigingsvergunning.

In de loop van de eeuwen is er nogal het een en ander veranderd in de bestuurlijke en machtsverhoudingen in deze omgeving, maar het merkwaardige is dat dit recht steeds stand heeft gehouden. Nog steeds zijn er mensen die het recht van nasting hebben en het recht van de dertiende penning voor een bepaald gebied die niet hun eigendom is, maar waar ze op deze manier bij elke verkoop geld aan verdienen.

Aan het einde van de achttiende eeuw is het recht onder de loupe genomen en zijn alle feodale rechten afgeschaft, soms na een bepaalde overgangsperiode. Merkwaardig genoeg is dat met het recht op de dertiende penning niet gebeurd. Het bleef tot op de dag van vandaag bestaan en dat heeft voor aspirant kopers in de omgeving van Abcoude en Vinkeveen akelige gevolgen. Naast de gebruikelijke kosten die de koop van een stuk grond, al dan niet met bebouwing erop, met zich mee brengt, worden zij nog eens geconfronteerd met een aanslag van 7.7% door iemand die eigenlijk niets met de koop te maken heeft. Ook voor grondbezitters waar het recht op geldt, is dit een nadeel, want zo'n stuk grond zal een lagere prijs opbrengen dan een perceel dat niet extra belast kan worden.

Doordat het recht van de dertiende penning niet bij de wet geregeld is, maar een oud overgeleverd recht is, zijn er ook heel weinig regels voor de toepassing ervan. Dat brengt een betrekkelijk grote willekeur met zich mee. De eigenaars van het recht hebben grote vrijheid bij het bepalen van de aanslag.

Dertiende Penning nog even blijven betalen

Door mevr.M.E.Buehre - Vinkeveen. Utrechts Nieuwsblad van 6 april 1976.

De Vinkeveense gemeenteraad heeft in zijn laatste vergadering aangedrongen op spoedige afschaffing van het recht op de 13e Penning. Al eerder heeft Abcoude bij het rijk verzocht om maatregelen die tot beëindiging kunnen leiden.

NU ONLANGS DE RECHTBANK IN UTRECHT ALSOOK HET GERECHTSHOF IN AMSTERDAM HEBBEN UITGEMAAKT AAN DE HAND VAN UITVOERIG HISTORISCH ONDERZOEK, DAT HET GEEN HEERLIJK RECHT IS, ZAL GEEN GRONDEIGENAAR, WAARONDER DE GENOEMDE GEMEENTEN, HET IN ZIJN HOOFD HALEN OM NOG EENS EEN PROCES AAN TE GAAN OM LANGS DIE WEG ER VANAF TE KOMEN.

Hoe er dan vanaf te komen? Mr.L.de Vries, directeur privaatrecht van het ministerie van financiën: "Ik heb niet de indruk, dat Financiën geld wil uittrekken om eigenaars schadeloos te stellen. Wel wordt gestudeerd op een verplichte afkoopregeling die zo bevredigend mogelijk is. De moeilijkheid is dat toekomstige, dus onbekende, kopers er voordeel bij hebben. Het is als de steen der wijzen die we in deze zaak nog zoeken. Andere zaken zijn dringender".

Duidelijk is dat er nog even betaald moet worden. Dat men er vanaf wil, blijkt Vinkeveen droeg bij in het laatste proces f.11.000.—. Abcoude zelfs f.21.000.—. In Baambrugge was het vroeger al net zo. Wie kent daar niet het dichtwerkje op het hek van een boerderij aan de Krom. Het is helaas verdwenen:

"Hij die dit land koopt zij bedacht -

"dat hier nog altijd is van kracht -

"een recht uit d'oude pruijentijd -

"waardoor de landbouw schade lijdt -

"de naam van dit gehate recht -

"is Penning Dertien, ik heb gezegd".

Had de dichter naslagwerk gedaan, dan wist hij dat het recht veel ouder was. Evenwel blijkt ook nu nog de schade gelijk aan de feitelijke waardevermindering dat een stuk land belast met het recht, ondergaat*

RECHTHEBBERS

Wie zijn nu wel die eigenaren van het recht van de 13e Penning, waar al zoveel eeuwen de kassa rinkelt. En dat alleen omdat ooit rechtsgeleerde geestelijken,

adviseurs van de bisschop van Utrecht, in Frankrijk studierend ermee kennis maakten. Zij adviseerden de invoering ervan opdat de bisschop de uitgifte van woeste grond aan kolonisten zo zelf in de hand hield,.

De tegenwoordige rechthebbers zijn de Staat der Nederlanden met 450 ha land in Vinkeveen en Abcoude en een 40-tal particulieren die in Vinkeveen heffen. Nog een groep bestaat uit een 20-tal particulieren met rechten in Baambrugge en Abcoude. Zij heeft rechten in Kamerik, Kockengen en Harmelen. Over hoeveel ha. de particulieren heffen is niet bekend.

Hoe komen ze eraan? In 1812 bekrachtigt Napoleon Bonaparte vlak voor het keizerlijke leger zich stuk liep op de Russische winter, de overdracht van het recht aan de jonge Bataafsche Republiek, tot dan behorend aan de Staten van Utrecht, die het op hun beurt vanaf de reformatie in bezit hadden.

De groep Vinkeveen erfde het van een zakelijke voorvader, Daniël Blondeel, die het in 1715 kocht van de toen ook al krap bij kas zittende Staten van Utrecht op een uitverkoop van rechten. De groep waarvan het administratiekantoor van J.G.Alleman te Hilversum de rechten beheert, heeft het grootdeels geërfd, deels ook pas gekocht, terwijl de voorouders van de oude dame, de familie van Tellingen, de eigendomsbewijzen op een veiling in 1725 kochten.

Men is het beste af als de dienst der Domeinen rechthebber is. De dienst incasseert voor de schatkist. In notulen van Eerste-Kamerdebatten van juni 1974 staat: "Door de toenemende bebouwing in vroeger uitsluitend agrarische gebieden moet het recht op verzoek van de minister voorzichtig worden gehanteerd." Hierdoor taxeert men de grond, waarop het recht rust, overal nog op f.12.50 per m², in Abcoude zelfs op f.6.— en in de oude dorpskern op f.9.—. Dus geen 20% korting bij "minnelijke betaling" zoals de groep Vinkeveen aanbiedt, maar uiteindelijk ben je bij de Staat minder kwijt.

TAXATIE

Die groep, maar ook de groep "Alleman" taxeert ieder stukje land afzonderlijk. Is dat door ontwateren of door de ligging erg in trek, dan profiteren ze gratis mee. Dat taxeren gaat ook weleens op zijn Janboerefluitjes, zegt een bewoner van de Baambrugse Zuwe in Vinkeveen. "Ik kocht dit huis met grond in 1964 voor f.70.000.—. Op advies van de vorige eigenaar-bewoner, die indertijd f.150.— aan de Vinkeveense groep stuurde, maakte ik zonder de aanslag af te wachten f.192.50 over. Volgens hen was het huis f.42.000.— en de grond f.28.000.— waard en of ik maar f.2158.— wilde overmaken. Wel juist gecijferd maar niet goed getaxeerd, en ook zonder 20% korting. Ik meldde de foute taxatie en ook dat ik f.192.50 wel voldoende leek. Wat ik erop hoorde? Niets!!!"

De Utrechtse notaris A.J.Kronenberg, vertegenwoordiger van de erfgenamen van de familie van Tellingen laat nooit taxeren maar neemt de belastbare waarde van de grondbelasting.

"door dat systeem kom je én lager uit én je krijgt geen kwestie met de mensen", meent hij. "Te lage overdrachtsprijzen kunnen me niet schelen, evenmin als het 13e Penningrecht niet wordt betaald. We oefenen dan gewoon het naastingsrecht uit (het recht tot afpakken). Voor zover bekend is dat de laatste tijd, ook bij andere rechtshebbers niet nodig geweest"

Is het nu wel zo'n zoete bron van inkomsten? Er is weinig concreets over te zeggen omdat geen van de particuliere rechthebbers prijs geeft hoeveel geld over hoeveel ze opstrijken. Hoogstens valt het bij benadering af te leiden aan wat Domeinen over de laatste 15 jaar in hun 600 HA grote gebied invorderde, waar vooral in de jaren 1960 veel aan nieuwbouw is gedaan en daarom veel sneller rouleert dan in alle voorafgaande eeuwen bij elkaar. Was dat in 1960 nog zo'n slordige f.20.000.—, in 1967 een jaar waarin de nieuwbouw Utrechts groene hart dreigde te verstenen is dat ruim f.65.000.—. Daarna blijven de inkomsten tot op vandaag boven de f.50.000.— hangen, toe te schrijven aan een grotere verhuising van de import.

AFKOOPREGELING

Wil je de last van het handwisselrecht afkopen, dan ben je ook weer bij Domeinen het beste af. In 1974 biedt de dienst dit zelfs aan per circulaire op verzoek van de bewindsman, waarvoor "een bedrag verschuldigd is gelijk anderhalf maal het bij vervreemding (d.i. verkoop) verschuldigde recht".

"Het viel niet zo goed" zegt mr. J.W. van der Burg van de Inspectie der Domeinen in Arnhem, die voor de schatkist de 13e Penning beheert.

"Iedereen wachtte liever de uitspraak van de Hoge Raad af. Ook op de "uitnodiging tot betaling" van de rechten werd nauwelijks positief gereageerd."

Grondverkoop zijn niet of nauwelijks van tevoren te voorspellen. Door die onberekenbare en onbekende factor wordt een voor alle belanghebbende bevredigende afkoopregeling een vrijwel niet op te lossen rekenpartij, is de algemene mening.

Mr. J.A. Star Busman, raadsman van de groep Vinkeveen 13e Penning, de groep zie zowel in 1970 als in 1975 het door de vereniging van grondeigenaren aangespannen proces heeft gewonnen meent: "Zou de Staat het recht verplicht laten afkopen, omdat het niet meer van deze tijd is, dan moet het wel beter gewaardeerd worden dan bij Domeinen, want een kapitaalsfactor van anderhalf maal de heffing vindt je nergens.

Sommige van de rechthebbers, voor wie hij het proces voerde, zouden het voor een goed bedrag ineens wel kwijt willen. Het is één keer in 1877

afgekocht, toen het recht in Vinkeveen nog in één hand was en wel voor opnieuw in te polderen laad, waarbij een nieuwe kadastrale indeling kwam. J.G. Alleman uit Hilversum weet: "In Baambrugge is eind vorige eeuw maar een paar keer gebruik gemaakt van de toen éénmalige afkoopregeling. Eigendomsbewijzen worden nog wel verhandeld, mijn vrouw bijvoorbeeld bezit zo'n exemplaar.

De rechthebster door notaris Kronenberg vertegenwoordigd wil als er 'n goede afkoopregeling komt wel meewerken. "De afschaffing gebeurt dok wel op aandringen van bouwmaatschappijen die er een extra graantje uithalen. Is het recht eraf, dan wordt die grond daar niet goedkoper van", zegt denotariss.

De duizend jaar lange arm van de leenheer

(Utrechts Nieuwsblad van zaterdag 8 maart 1975 door Greetje Buehre)

We schrijven het jaar 1000. Het dun bevolkte Nederland gaat na een periode van oorlogen tijden van herstel tegemoet onder de wisselend krachtige besturen van leenheren.

Het kapittel (bestuur) van Sint Pieter in de stad Utrecht, ook leenman van Lodewijk VI, Lodewijk de Dikke en heerser over Wereldlijke gebieden, had veel horigen onder zich. Het stuurt een deel van deze arme sloebers onder leiding van de jonge orde van de Cisterciënzermonniken naar het Nedersticht, d.i. het tegenwoordige Noord Utrecht, om hun daar liggende woeste veenmoerassen door ontwatering te veranderen in weiland, en van de ingeklonken bovenlaag turf te steken.

Maar voor wat hoort wat, vinden ook de horigen en als tegenprestatie krijgen ze privileges die de horigheid verzachten. Een daarvan is: de waardeloze grond mogen ze eeuwigdurend om niet hebben. Willen ze echter de grond verkopen, dan moeten ze eerst met de koper naar de vertegenwoordiger van het kapittel om goedkeuring te krijgen, waarbij de koper het 1.5e deel van de koopsom aan de monniken moet betalen. Het is 7.69 pct. maar met percentages houdt men zich in die dagen nog niet op. Stond des kopers gezicht de abt niet aan, dan liet hij het recht van naasting gelden, hetgeen toen alleen nog maar inhield dat hij het land zelf overnam.

Struikrovers

Pas veel later zal dit een vorm van openbaar verkopen worden, waarvan alleen de rechthebber van de XIIIe Penning beter wordt. In de middeleeuwen zijn het echter nog bruikbare maatregelen. Het land is immers nog een supermarkt voor struikrovers en het is tevens de oplossing voor de kloosterlijke kastekorten.

Tot 1420 slikken de toen vrije boeren de regeling. Dan spant Jacob van Gaasbeek een proces aan tegen de kapittelen van St. Pieter, maar de bisschop van Utrecht, Irederik van Blankenheijm, beschikt in het voordeel van de kapittelen

Schikking

Het is het eerste maar zeker niet het laatste proces. Wel 56 vonnissen en arresten sinds 1814 haalt mr» J.A.Star Busman, advocaat van de rechthebbenden erover aan tijdens de voorlaatste rechtszaak in de zestiger jaren, waarbij het stukje grond aan de Baambrugse Zuwe te Vinkeveen de inzet is van het proefproces en dat tot voor de Hoge Raad wordt uitgevochten en.....

gewonnen door de bezitters van de XIIIe Penning. Het had kunnen worden voorkomen, net als die andere processen van na 1848.

In dat voor Europa roerige jaar en blijkbaar ook voor Noordwest Utrecht wil, volgens de hierbij afgedrukte brief de tegenwoordige Ambachtsheer van Abcoude-Baambrugge met de eigenaren van landerijen in eene schikking treden, waardoor het Grondregt van den 15den penning, alsmede het tiendregt, zou komen te vervallen" en verder "in aanmerking nemend de onaangenaamheden, die zich sinte eenigen tijd bij het invorderen van het hem aankomende Grondregt van den 15den penning, hebben opgedaan".

De prijs *f.1.*— per (tegenwoordige) m² konden de boeren toen niet betalen en de heer en zijn nazaten incasseren tot de dag van vandaag. Het tiendregt waarvan ook sprake is in de brief werd aan het begin van deze eeuw afgekocht.

"Als kind hoorde ik mijn vader al praten over het recht van de XIIIe Penning. Hij kwam in 1924 uit de Betuwe en kreeg er mee te maken toen hij als bakker zich vestigde" Dit zegt de heer J.H.van Walbeek uit Baambrugge, kenner van het oude recht als geen ander. "Toen ik dit huis hier kocht, moest ik ook betalen" Dat voel je in je portemonnee".

Al sinds 1956 ijvert hij voor afschaffing. Hij heeft dan ook een dossier van 20 centimeter dik. "Ik doe het omdat het recht me interesseert en door mijn functie van secretaris van het Hoogheemraadschap Amstelland heb ik toch al kennis van kadastrale zaken. In het voorlaatste proces verwierp de Hoge Raad ons beroep omdat we niet over voldoende bewijzen beschikten en geen nieuwe mochten aandragen. Maar" gaat hij blijmoedig verder, "onze advocaat mr. L. Hardenberg wil nu aantonen dat het Recht van Handwissel een heerlijk recht is, en die zijn bij de nieuwe staatsregeling in 1798 door Napoleon afgeschaft. Overigens voert hij ook de verdediging, omdat hij zo geboeid is door de geschiedenis van het recht. Hij wordt er niet beter van.

Op 25 april worden nu de pleidooien voor de Hoge Raad gehouden, de uitspraak duurt nog wel een paar maanden".

Hoe zou u het vinden om zelf eigenaar van een deel van de rechten te zijn?

Zonder aarzeling zegt **hij**: "Ik zou het interessant vinden, dus waarom de mensen niet zelf een deeltje hebben. Niettemin moet het worden afgeschaft» Verder wordt er nog al eens geheven over land dat allang vrijgemaakt is".

Peinzend besluit **hij** zijn relaas: "Als we dit proces verliezen ga ik de volksvertegenwoordiging inschakelen, want de wet moet op dit punt gewijzigd worden. Het wordt wel een ingreep omdat hiermee ook andere zaken op de helling moeten".

Versnipperde rechten

En wat zeggen de rechthebbenden er zelf van? De meeten willen er niet eens over spreken of hoogstend: "Alles wat **jullie** er over schrijven is toch tegen ons". Alleen de heer W.J.Spruit, wiens familie al eeuwenlang in dit gebied woont, is ertoe bereid: "Ik heb zelf ook een deeltje, maar ik weet niet hoe groot het is. Ik heb er geen papieren van en ik weet ook niet op welk gebied het slaat. Mijn opa had ook een deel. Dat moest **hij** delen met zijn twee broers.

Het ging over op zijn kinderen waaronder dus mijn vader. Dat erfde ik weer. Het is dus wel versnipperd, maar het levert weleens een aardig bedrag op. De laatste jaren echter niets, waarschijnlijk door de processen die er nog steeds gevoerd worden. Tegenwoordig kan het recht nogal eens afgekocht worden. Dat scheelt dan weer in de opbrengst bij verkoop".

Afkopen

Dat afkopen gebeurde vorige eeuw een keer in Achterbos, want bij ons in de familie gaat het verhaal dat er toen een rijke heer, rijdend door Achterbos, daar in het water belandde. Als beloning mochten de hulpvaardige omwonenden een wens doen. Ze vroegen hem de XlIle Penning voor hen af te kopen. Zodoende is daar het land niet meer belast. Overigens doet een dergelijk verhaal, maar dan over een dame, in Botshol ook de ronde", aldus de heer Spruyt.

Grondeigenaren in Vinkeveen, die met de XlIle Penning te maken hebben, zijn wel mededeelzaam als het gaat over hoe ze geprobeerd hebben er voor een krats af te komen, iets waarin de rechthebbers ze een eindje tegemoet komen, want bij tijdige betaling mogen ze 20pct. van de aanslag aftrekken. Principiële weigeraars krijgen echter de deurwaarder op hun dak en betalen het volle pond. "Het is onbillijk" zeggen ze: "Wij verbeteren de grond op alle mogelijke manieren, waardoor zij steeds meer incasseren, zonder er een spat werk voor te doen".

En de kassa... hij rinkelt voort

Elke keer als er in Vinkeveen, Baambrugge, Kamerik of Abcoude-Proosdij land overgaat in andere handen behalve bij vererving en als dat land ligt binnen de vier gebieden van de rechthebbenden van de XIIIe Penning, rinkelt de kassa bij een groep van deze mensen.

Een groep bestaat uit nazaten van de Leenheer van Abcoude. Door onze raselle kennis van die tijd is zijn naam niet meer te achterhalen. De voorvader van een andere groep heeft het recht, dat overgaat op de kinderen, indertijd als geldbelegging gekocht en incasseert nog steeds in Abcoude en Baambrugge. De twee lijsten met gewone Nederlandse namen zijn in de loop van de eeuwen piramidevormig geworden; de spoeling lijkt nu dunner voor hen. Evenwel in het gebied wordt de laatste jaren veel nieuwbouw gepleegd, waardoor land wel 4 keer van eigenaar wisselt

binnen een jaar. Verder helpt de sterk gestegen grondprijs ook nog een handje. In Vinkeveen sectie F, van het kadaster), maar ook in Abcoude is na de reformatie het recht tot heffen toegevallen aan de Staten van Utrecht. Weer later, 1811, wordt door Napoleon bij keizerlijk decreet de XIIIe Penning gevoegd bij de Domeinen van het Koninkrijk Holland, waardoor nu de Staat der Nederlanden de belangrijkste rechthebber is.

In bijgaand artikel wordt uit de (oude) doeken gedaan waarom we alleen in Noord-West Utrecht nog steeds zitten met dit maatschappelijk achterhaalde maar wettig nog steeds niet nietige recht uit de vroege middeleeuwen. De XIIIe Penning, die ook wel „Recht van Handwissel” wordt genoemd, kwam onlangs in de Vinkeveense gemeenteraad ter sprake bij grondaankoop ten behoeve van „Ons Dorpshuis”.

EEN BEELD uit de Middeleeuwen: horigen uit Utrecht bezig met bouw van huizen.